

Derlemeler

Compilations

ALEVİ-BEKTAŞI KAVRAMLARI DANIŞMA TOPLANTILARI (Mayıs-Ekim 2011)

Özet

Alevi, Bektaşî kültürü içerisinde var olan kavram ve terimlerin incelenmesi, günümüze kadar bilim adamları ve araştırmacılar hatta inanç önderlerinin kişisel gayretleri ve araştırmalarıyla gerçekleşmiştir. Yüzlerce yıllık bilgi ve geleneğin bu kadar geniş ve dağınık bir coğrafyada her zaman birbirlerinden farklı ve ilgili olabilecekleri göz önüne alındığında “yol bir sürekin binbir” deyişinden yola çıkılarak bütün bu inanç dairesi içerisindeki kavramların tartışılıp değerlendirilmesi için farklı ocaklardan dedelerin ve Bektaşî babalarının bir araya getirilmesiyle kavramlar toplantısı yapılmıştır. Bu çalışmada yapılan toplantılardan hareketle inanç önderlerinin kavramlar hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Alevi, Bektaşî, cem, musahip, tarikat

ALEVISM AND BEKTASHISM TERMS MEETINGS (May-October 2011)

Abstract

Examination of concepts and terms that exist in Alevi and Bektashi Culture has been accomplished with scientists and researchers even with personal efforts and researches of the faith leaders until these days. Concepts meeting was held by coming Dedes and fathers of Bektashi together in order concepts that is in the circle of all of this belief by considering the idiom of “yol bir sürekin binbir” to discuss and evaluate when hundreds of years of knowledge and tradition always could be different and relevant in such a large and dispersed region. In this study, views of faith leaders about concepts are handled by considering the meetings

Keywords: Concept, Alevi, Bektashi, cem, musahip, religious order

Giriş

Alevi-Bektaşî Kavramları Danışma Toplantıları

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi bünyesinde Alevi, Bektaşî kültürü içerisinde yer alan kavramları tartışmak ve değerlendirmede bulunmak amacıyla dört bölümden oluşan bir dizi toplantı gerçekleştirilmiştir.

İlki 27 Mayıs 2011’de gerçekleştirilen toplantıların ikincisi 24 Haziran 2011, üçüncüsü 5 Ağustos 2011, dördüncüsü ise 5 Ekim 2011 tarihlerinde düzenlenmiştir.

40'tan fazla bilim adamı ve inanç önderlerinin katılıp görüşlerini belirttiği toplantıya Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş kavramların açıklanmasında ve sıralanmasında yönlendirici olarak görev almıştır. Toplantılara katılan inanç önderleri ve akademisyenlerin listesi şu şekildedir:

1. Toplantı

- 1) Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ
- 2) Yrd. Doç. Dr. Kemalettin DENİZ
- 3) Ahmet KUZUKIRAN
- 4) Ali Haydar SIR
- 5) Baki ÖZDEMİROĞLU
- 6) Cafer ŞAHİN
- 7) Celal Abbas BEKTAŞOĞLU
- 8) Haşim DEMİRHAN
- 9) Hıdır AKBAYIR
- 10) Hüseyin DEDEKARGİNOĞLU
- 11) Kaya GÖKÇE
- 12) Rıza AKBAŞ

2. Toplantı

- 1) Doç.Dr.Gıyasettin AYTAŞ
- 2) Yrd.Doç.Dr. Kemalettin DENİZ
- 3) Murtaza ŞİRİN
- 4) Hasan BOZDOĞAN
- 5) Ali DEDEOĞLU
- 6) Veli SALTİK
- 7) Veli YURDAKADİM
- 8) Hamza AKSÜT
- 9) Battal DALKILIÇ
- 10) Zülfikâr ÖZBİLGİN
- 11) Hüseyin DEDEKARGİNOĞLU
- 12) İsmail EKER
- 13) Nizam BOZKURT
- 14) Ali Cavit COŞKUN
- 15) Piri ER
- 16) Celal METİN
- 17) İsmail ŞAHİN
- 18) Hasan ÜNAL

3. Toplantı

- 1) Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ
- 2) Zülfikar ÖZBİLGİN
- 3) Rıza AKBAŞ
- 4) Şahan DÜZGÜN
- 5) Mehmet ERCAN
- 6) Hüseyin DEDEKARGINOĞLU
- 7) Gülağ ÖZ
- 8) Nizam BOZKURT
- 9) İsmail EKER
- 10) Cemal MUTLUER

4. Toplantı

- 1) Ali Haydar SIR
- 2) Rıza AKBAŞ
- 3) Kaya GÖKÇE
- 4) Haşim DEMİRHAN
- 5) Hüseyin DEDEKARGINOĞLU
- 6) Hıdır AKBAYIR
- 7) Cafer ŞAHİN
- 8) Celal Abbas BEKTAŞOĞLU
- 9) Ahmet KUZUKIRAN

Alevilik, Bektaşilik, Cem ve Cem Ritüelleri, Kızılbaşlık, Lokma, Oruç, Ocaklar, Dergâhlar, Tarikatlar, Şii-Şialık, Semah, Ehl-i Beyt ve Erkanlar gibi belli başlı konuların tartışıldığı toplantılarda katılımcılar, görüşlerini belirttikçe konular üzerinde önerilerini dile getirmişlerdir. Alevilik, Bektaşilik kavramları üzerine yapılacak değerlendirmeler aşağıda belirtilen konu başlıkları içerisinde belli bir sıra halinde tartışılacağı, inanç önderleri ve araştırmacılara bildirilmiştir.

Alevilik-Bektaşilik Kavramları
 Cem ve Cem Ritüelleri
 Dergâhlar
 Araştırmacılar
 Halkbilimi – Kültür
 Edebiyat-Edebi Şahsiyet
 Tarih ve Alevilikle İlgili Tarihi Şahsiyetler

Bu konu başlıklarına müteakip yapılan ilk toplantıda aşağıda belirtilen ara başlıklar davetli inanç önderlerince belli bir sıralama yapılması istenmiş, böylelikle çıkacak sonuca göre Alevilik kurumu içerisinde hangi inanç ögesinin daha ilerde olduğu saptanma yoluna gidilmiştir.

Toplantıda Ele Alınan Kavramlar:

- 1- Adem
- 2- Ahmet Muhtar
- 3- Alevi
- 4- Ali
- 5- Bacı (Bacıyan'ı Rum)
- 6- Can
- 7- Dar Kurbanı
- 8- Dara Çekilme – Dara Durmak – Dardan İndirmek – Dar'ı Mansur
- 9- Dede-Baba-Dedebaba
- 10- Deyiş
- 11- Destur
- 12- Dolu
- 13- Dört Kapı – Kırk Makam
- 14- Düşkün-Düşkünlük
- 15- Ehl-i Beyt
- 16- Eline Diline Beline
- 17- Erkan – Erkanname
- 18- Hakka Yürüme
- 19- Hakullah
- 20- Haydari Kerar
- 21- Hızır – Hızır Orucu
- 22- Hicret
- 23- Horasan Erenleri
- 24- İnsan-i Kamil
- 25- İrşad
- 26- İslam
- 27- Karakazan – Karakazan Hakkı
- 28- Kevser
- 29- Kızılbaşlık
- 30- Kuran
- 31- Lokma – Lokma Duası
- 32- Miraç
- 33- Muharrem Orucu
- 34- Musahip
- 35- Mürşit

- 36- Namaz- Niyaz – Niyaz Duası
- 37- Ocak – Ocakzade
- 38- Oruç
- 39- Pir
- 40- Post
- 41- Rehber
- 42- Salat
- 43- Secde
- 44- Seyit (dede)
- 45- Talip
- 46- Tevella –Teberra
- 47- Tecella
- 48- Tekke
- 49- Üçler-Beşler-Yediler
- 50- Vahdet'i Vücut
- 51- Zemzem Suyu
- 52- Zülfükar
- 53- Yola Girme (Tarikat Abdesti)
- 54- İmam Cafer
- 55- Penç-i Ali Aba
- 56- Kırksekiz Perşembe
- 57- İkrar

Bu toplantılarda görüşleri alınan inanç ve kanaat önderleri ile araştırmacılar, Alevi, Bektaşî kavramları ve kelimeleri üzerinde bugüne kadar gelen süreç içerisinde nelerin ne kadar doğru, nelerin ise ne kadar yanlış olduğu konusunda yukarıda belirtilen maddeler ışığında açıklama ve tanımlama imkânına kavuşmuşlardır.

Yazımıza dâhil ettiğimiz bölümler ve alıntılar, yapılan dört toplantıda ele alınan konuların kısa birer örneklemleridirler. Özellikle Alevilik kültürü içinde yer alan kavramların bu kadar geniş ve fazla olduğu düşünülürse bütün tanımlamalara ve değerlendirmelere yer veremeyişimizin temelinde bu dergide yazıya ayrılan yer darlığının neden olmasındandır. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi olarak yaptığımız bütün bu toplantıların değerlendirmesine ait geniş bir yazıyı önümüzdeki sayılarda tam metin hâlinde yayımlamayı düşünmekteyiz.

BirdiğerhususisebutoplantılardadahaçokAlevilikveonaaitdeğerlendirmeler tartışıldığı için Bektaşîlik ile ilgili değerlendirmeler henüz yapılmamıştır. O yüzden bu yazıda Bektaşîlik konusunda değerlendirmeleri yayımlayamıyoruz.

Alevilik Kavramı Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Allah, Muhammed, Ali kutsallığını kalbinde taşıyan, temelinde insan sevgisi bulunan her dine, mezhebe, her inanca saygı duyan ve hoşgörü ile bakan, dil, din, ırk, renk, farkı gözetmeyen eline diline sahip olma ilkelerini şart koşan bir inanç biçimi olan Alevilik hakkında görüşlerine başvurulmuş inanç önderleri, aşağıda belirtilen açıklamalarda bulunmuşlardır.

Alevilik Kavramı üzerine yapılan görüşlerin hepsi de Aleviliğin tanımlanmasından ziyade Alevilik Kurumu içerisinde etkin olan değerlerin ve inançların betimlenmesine çalışılmıştır.

Hamza Aksüt :

“Alevilikte musahip, en önemli kurumdur.”

Celal Metin :

“Alevilik, Hakk’ın hukukunu uygulamak ve korumaktır.”

Piri Er :

“Anadolu Aleviliğinde Hakk (Allah), Muhammed Ali üçlemesi ve Ene’l Hak kavramı mevcuttur”.

Gülağ Öz :

“Aleviliğin okulu geleneği aktarması nedeniyle cem evidir. İkinci bir okulu yoktur.

Şahan Düzgün :

“Tarihsel süreçte Aleviler birbirinden kopmuşlardır.”

“Alevilik, tasavvufla bezenmiş, Kuran’ın Bâtını yorumudur.”

“Şu kavramı iyi tartışmak lazım yani mürşit de olsanız pir de olsanız rehber de olsanız mutlaka bu hiyerarşik yapı içinde bir yerlere bağlısınız. Bu işin kuralı işin tabiatı ve doğası gereğidir.”

Alevilik, tarih boyunca Hak – Muhammed – Ali yolu olarak bilinen, Ehl –i Beyt, On iki İmam, Seyid-i Saadet Ocakları ve Bektaşî Babaları öncülüğünde yoluna devam eden bir inancın adıdır. Bu temel üzerinde kurulup gelişen oldukça zengin bir edebiyatın, derin ve köklü bir tasavvuf ve felsefenin, insan merkezli bir yol ve erkânın, toleransı, gönüllü katılımı ve sevgiyi önde tutan, bir yaşam anlayışının sahibi ve savunucusudur.

Alevilik; tarihi boyunca kendisini İslam’ın özü olarak görmüş ve savunmuştur. Bunun Aksini söylemiş tek bir Dede’yi Bir Bektaşî Baba’yı, bir Nusayri inanç

önderini, bir şair ve mutasavvıfımızı kimse gösteremez. Ancak inanç ve düşünce önderlerimiz tasavvufu bezenmiş Kur' an'ın Bâtını yorumunu geliştirmişlerdir. Dolayısıyla İslamiyeti yorumlama biçimi Sünni İslam'dan farklıdır.

Tarih boyunca Alevilik; hiçbir zaman kendisini Sünni İslam'dan saymamış, kendi İslam anlayışını ve inancını korumuştur. Bazı ad ve kavramlar aynı olsa da, yaklaşımlar ve yorumlamalar farklıdır. İslam âlemi, Alevi gerçeğini, doğru algılayabildiği oranda gerçeğe yaklaşacaktır. “

Nizam Bozkurt :

“Aleviliği Kur'an-ı Kerim'de öğrenmeliyiz. Kur'an'da Alevilik vardır.”

Hüseyin Dedekargınoğlu:

“Alevi, Yezide ve Muaviye'ye lanet okur. Bir Sünni kardeşiyle otururken de onun da onlara lanet okumasını ister. Okumazsa, sana da lanet olsun, sen de onun tarafındasın, der.”

Kaya Gökçe :

“1400 yıldır bu yolu yürütmeye çalışanlar o kadar değişik coğrafyalardan o kadar zorluklarla karşılaşmışlar ki konargöçer bir toplumdur ama yine bu yolu bugünlere taşıyanların sorumluluklarıyla bu yol şimdiye kadar yürümüştür. Yani muazzam bir asimilasyon, benliklerini unutturma, her türlü baskı, zulüm, işkence altında bugüne kadar bu yolu yürütmüşler. Bunun da tabii kurallarını koymuşlar. Kâh sözlü kâh yazılı, sonuç olarak bugüne öyle kolay gelmemişler. Hangi ocağın hangi ocağa bağlı olduğu çok değişik bir konudur; ama genel prensipler bellidir. Biz İmam Hasan'dan geliyoruz. Hünkâr Hacı Bektaş Velî'de de post sahibiyiz. Pirimiz de Zeynel Abidindir.

“Dede, bilgiden çok keramet sahibi olmalı, halk tarafından sevilmelidir.

Mustafa Timisi :

“Alevilik; siyasal, toplumsal, coğrafi, felsefi, tasavvufi bir sürü gerçekleri, sorunları ve değerlerin kavramları ile iç içe girdiği büyük bir halkadır. Hz. peygamberin ölümüyle halifelikte başlayan mücadele, Selçuklulardan Osmanlılardan ve günümüze kadar o çizgi sürdürülmüş. Yani siyasi egemenlikte inanç yaşam biçimini de belirliyor. Alevi toplumunun nicel ve niteliksel varlığı Türkiye Cumhuriyeti devleti için önemli bir potansiyel kazançtır.”

“Mustafa Kemal Atatürk ulusal kurtuluş savaşından sonra oluşturduğu laik cumhuriyetin temel değerlerini Alevi kültürünün dinamiklerinden esinlenmiştir. O hâlde bugün Anadolu insanını Sünni ve Alevi şu ya da bu demiyoruz, Türkiye

toplumunun insanı inanç alanında bilimi de destekleyerek bir atılım yapacaksa, Alevi Bektaşî değerlerini tanımak içselleştirmek ve ortaya getirmek durumundayız.”

Rıza Akbaş :

“Dedelikten kasıt, seyyid-i saadet evladı denilmesidir.”

Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş: “Cem, semah, niyaz, musahiplik, tekke, ocak meselesi, Alevi kavramları üzerinde önemli ve etkindir. Amacımız bunların bizim için neler ifade ettiğini bulmak ve nasıl ele alıp da incelememiz gerektiğine karar vermektir. O yüzden buradaki toplantılarımızda ele alacağımız konuların ne şekilde değerlendirilmesi gerektiğini sizlere daha önceden dağıttığımız bilgi notlarında belirtmiştik. Bu amaçla Alevilik kavramlarının belli bir sistem içinde değerlendirilip tartışılabilmesi için bu sıralama içerisinde öncüllerinizi belirtmeniz önemlidir.”

Cem Kavramı Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Aleviliğin temel yapısı içerisinde yer alan cem, sadece dinsel değil sosyal içeriğe de sahip yapısıyla Alevi toplumu içerisinde en önemli kurum olarak yaşatılmaktadır. Bu kurum üzerine yapılan değerlendirmelerde inanç önderleri cemin, yüzyıllar süren yapısı nedeniyle artık günümüzde unutulmaya başlandığını ve birçok talibin dedeleri olmaması nedeniyle cemlerini yürütemediklerini belirten ortak bir kanaate varmışlardır.

Kaya Gökçe :

“Her yörenin kendine özgü bir cem süreği vardır.”

Murtaza Şirin :

“En önemli cem, sorgu cemidir.”

Zülfikar Özbilgin :

“Cem Aleviliğin başlangıcıdır.”

Battal Dalkılıç :

“Cem, toplu ibadet demektir.”

Hüseyin Dedekargınoğlu :

“Cem, Aleviliği oluşturan çok büyük bir şemsiyedir”

“Cemde, Dedeler ve Zakirler vasıtasıyla soydan gelen bilgiler aktarılır.

Rıza Akbaş :

“Cem evinde toplanma, Alevi, İslam sentezinde karşılıklı aktarma, birbirinden feyz alma, yolu erkânı yani Muhammed Ali'den itibaren gelen, Şah Hüseyin ve İmam

Cafer-i Sadık'ın erkânını yürütmek, küskünleri dargınları barıştırmak, üstünde kul hakkı olan insanları gönül birliği yapmak ve gönülleri birlemektir. Gönülleri birledikten sonra hak, hukuk tecelli kılınır.”

“Cem evi Aleviliğin Okulu, Dedeler de öğretmenleridir.”

Celal Metin :

“Bazıları cem evleri ile camileri aynı statü içinde değerlendirmek istiyorlar. Hâlbuki camiler sadece ibadet için vardır ve cem evlerinde siyaset, mahkeme, yemek, muhabbet ve saz ile birlikte ölü diriltme de vardır.”

Mehmet Ercan :

“Ceme girerken ben hiçbir dedenin içip de ben dolu içiyorum ve canlarla beraberim dediğini duymadım görmedim, ceme doluyla gelinmez.”

Nizam Bozkurt :

“Cemdeki erkânlar aynı, hizmetler değişiktir.”

Gülağ Öz :

“Cemde yasama, yürütme ve yargı sistemi vardır.” Bu sistemde, dara durma, ölüp-diriltme, günün görülmesi üzerine medeni hukuk sisteminde olduğu gibi kendi yasaları içinde de bir nevi, yasa koyma, koyulan yasayı yürüten bir kurum ve bu kurumun aldığı yasaları uygulayan bir mahkeme, yargı sistemi vardır.

Hüseyin Dedekargınoğlu :

“Cem, dede ve taliple olur. Cemin temeli rızalık üzerine kurulmuştur. Dede, posta otururken de, lokma dağıtırken de, dara dururken de talibine sorar, “Benden razı mısınız?” diye.

Cemal Mutluer :

“Bizdeki cemlerde (Yozgat – Sarımbey / Çalapverdi Ocağı) On İki Hizmet yok. Cem'e katılanların görgüden, sorgudan geçmesi gerekir ama Hüseyin Gazi Türbesi'ne gelenlerle kısa bir cem sohbeti yapılır. Bizdeki cemlerde darda duruş şekli değişiktir. Biz ellerin döse değil, yanlara konmasından yanayız. Öldüğü zaman insanların ayağı, başparmağı bağlanmaz. Eli döşüne konmaz, yana konur. İkinci tecella duruş şekli ise, sol elini döşüne, sağ elini ayağının başparmağı üzerine koyar ki bu da Nesimi darında dara durmak anlamındadır.

Şahan Düzgün :

“Alevilikte yola girerken dedenin cemde bulunan canlar huzurunda verdiği bir söz var. Allah'a kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip olacağının sözünü verir. Bu, üç defa dede tarafından sorulur, talip tarafından da üç defa tekrarlanır. Yedi Ulu

ozanın şiirlerini incelediğinizde nereden esinlendiğini görürsünüz. Özellikle Seyit Nesemi’de görürsünüz.

Kuran’ın ayetlerinin nasıl yorumlandığını görürsünüz. Bu, Kur’an’ın Bâtını yorumudur.

Diğer bir deyişle tasavvufla bezenmiş Kur’an’ın Bâtını yorumudur. Alevilikte ikrarsız birini düşünmek mümkün değildir. İşin özü “Adem’e secde”dir. Bu aynı zamanda “Adem’de tecelli eden “ Hakka niyaz, yada secde anlamına gelir. Herkes el almış, destur ya da rızalık almış; yerine göre el vermiş, yani destur vermiş, rızalık göstermiştir.”

Musahiplik Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Kelime itibarıyla dünya ve ahiret (yol) kardeşliği anlamına gelen musahiplik, hem madden, hem de, manen yani inanç boyutunda kardeş demektir. Daha açıkçası; malı mala, canı cana katmaktır.

Araştırma Merkezi olarak üzerinde tartışılacak konulardan biri olarak belirlenen musahiplik kavramı, inanç önderlerince üzerinde en çok görüş belirlenen inanç olmuştur.

Kelime özünü Hz. Ali’nin “Bütün insanlar bir biriyle her halükarda kardeşdir. Ya dinen ya da yaratılış itibarıyla” sözünden alan musahiplik, tarikat kapısına gelenlerce, yola girmek ve yol sürmenin ilk adımı olarak görülür. Musahipler, birbirlerinin günah ve sevabından sorumludurlar. Etle turnak gibi birbirlerine yakındırlar. Namus dışında, çocuklar da dâhil olmak üzere her şeyleri ortaktır. Hayatın iyi yanı olduğu gibi kötü yanını da paylaşırlar. Musahiplerden biri öldüğü zaman diğeri onun çocuklarına ve aile efradına bakmakla yükümlüdür. Musahiplik bir defa yapılır ve bir ömür boyu sürer.

Battal Dalkılıç :

“Musahibi olmayan posta oturamaz.”

Rıza Akbaş :

“Musahiplik, dört can, bir cemdir. Dört can bir cem denilince musahip kavli akla gelir.”

Gülağ Öz :

“İnsanların birbirleriyle dayanışması için musahiplik zorunluluktur.”

Ali Haydar Sır :

“Fetih 10. ayet iyice öğrenilmelidir.”

Rıza Akbaş :

“Kendi kavimlerinizin dışında da kardeş tutun denilmektedir.”

Semah Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Alevilerin temel ibadeti olan cem ayinlerinin ayrılmaz bir parçası semah, cemin belli bir aşamasında bağlama eşliğinde kadın ve erkek canların çalınan ezgiler eşliğinde birlikte yaptıkları dinsel figürlerdir. Cem ayini sırasında törenin bazı bölümlerinde ve özellikle son bölümünde dedenin işareti ile kadın ve erkek canlar semaha kalkarlar. Semah dönen canlar duygusunun, sevginin, aşkın, dorukta olduğu duygulu bir an yaşarlar.

Bu konu üzerinde semahın Alevi ve Bektaşî kültüründe etkilerinin ne olduğu da toplantılarda ele alınmış birtakım görüşler dile getirilmiştir.

Veli Saltık :

“Trakya’da Bedrettiniler adında bir tarikat vardır ve bunlar her yıl mayıs ayının 23’ünde “Üryan Semahı” yaparlar. Erkeklerin üst kısmı açık, altta peştamal, kadınların ise sadece omuzları açık diğer tarafları kapalı bu şekilde semah dönerler. Şeyh Bedrettin’i çırılçıplak astıkları için onu bu şekilde zikrederler.

Hüseyin Dedekargınoğlu:

“Semah, Aleviliğin temel ibadeti olan cemdeki 12 hizmetten biridir ve cemin ayrılmaz bir parçasıdır. Kaynağını Peygamberimizin Miraç dönüşünde uğradığı Kırklar Meclisi’nden alır. İlk semah orada dönülmüştür. Hz. Peygamber Kırklar Meclisi’ne geldiğinde Kırklarla birlikte semah dönülmüştür. Semah dönerken başındaki sarığı yere düşer, kırk parçaya bölünür, Kırklar parçaları bellerine bağlarlar, böylelikle bu parçalar “kemerbest” olur. Semah dönmek, Aleviler için ilahi bir aşktır, ilahi aşkı ruhunda duymaya o aşkla onun güzel isimlerinden herhangi birini zikrederek ayakta dönmeye denir. Semah, ilahi duygu ve ilahi sevginin dorukta olduğu adeta ayrı bir dünyaya yolculuk edilmiş gibi bir trans halidir. Dede, Semah dönülürken cemde bulunanlara şöyle der: “Semah, seyir için olmaya, Hakk için ola.” Cemde cinsiyet, ırk, dil, renk ayrımı olmaksızın, Hakk’ın adını zikretmektir.

Kızılbaşlık Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Kızılbaşlık, Şii Bâtınlığın İmamiyye mezhebinin bir kolu olup, başlarına kızıl taç ve sırtlarına da kızıl hırka giyenlere de Kızılbaş adını verirler (Hançerlioğlu, 2000:255). Pir adı verilen kutsal şeyhleri Şeyh Safiyeddin Haydar’dır. Başka mezhep ve tarikattan onları ayıran en büyük özelliğin içlerine yabancıları almamak olan

Kızılbaşlar, Kızılbaş olabilmek için Kızılbaş soyundan gelmenin şart olmasını öne koşarlar (Hançerlioğlu, 200:256).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak yapılan toplantıda Kızılbaşlık ile ilgili olarak iki tanımlama yapılmıştır.

Murtaza Şirin :

“Kızılbaşlık, Tatbikle olunur, dille olunmaz. İlk Kızılbaş da Ebu Deccane'dir ve şu anda dünyada bir tane Kızılbaş yoktur.”

Celal Metin :

“ Kızılbaşlık, Allah yolunda başını veren demektir.”

Tarikat Kavramı Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Alevilikte tutulacak yol olarak, bir pirin, mürşidin Hakk'a ulaşmak için İslam dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve törenleri bulunan, gönül ya da inanç yolu anlamında kullanılan tarikat için görüşler de bildirildi.

Nizam Bozkurt :

“Tarik-i Mustakim: Allah'a giden dosdoğru yoldur.”

İsmail Eker :

“Tarikat, dinin özüne, manevi değerine ulaşmayı hedefler.”

Şahan Düzgün :

“Aleviliği, şeriatı farklı yorumladığımız için tarikat kapısından başlatıyoruz.”

“Anadolu'daki Alevilik tarikat kapısından başlar. İran'da ise şeriat kapısından başlar.”

“Tarikat kapısında saz vardır. Olgunlaşmanın evresidir. Anadolu'daki şeriat kapısında temiz olmak, çevreyi temiz tutmak, insanlarla hoş geçinmek, öğrenmektir. Ama İran'da bunun tam tersidir. Onlarda camiyle başlar bizde 4 kapı 40 makam vardır. Bu kişinin her evrede daha olgunlaşıp imamete ulaşmasıdır.”

Rıza Akbaş :

“Alevilik, bir din değil, tarikat değil, tarik-i mustakim de değildir. Ama inançtır. Bâtınidir.”

Zülfikar Özbilgin :

“Cenab-ı Allah'a giden en yakın yol olduğu için tarikatı kabul ediyorum.”

Mehmet Demirtaş :

“Saçlı bacı, taçlı bacı deriz. Bizde Tarik-i müstakimle nazarin tarik-i vardır. Tarik-i müstakim gittiğimiz yoldur. Nazarin tarikin ise kadın erkek demektir.”

Şialık Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Kaya Gökçe :

“Şia, Hz. Ali taraftarı demektir. Türkiye’de yaşayan Alevilikle İran’da yaşayan Şialar arasındaki ortak yan, 12 İmamlar inancı olmuştur. İmam Caferi Sadık Hz. Ali ile başlamıştır. İmam Cafer ledün ilmini Caferiliğin içine yerleştirmiştir. Şariat-ı ahkâm İranlılara geçmiştir. Türklere de Caferi yol kalmıştır. Uygulamalara bakarsak farklar; Anadolu Aleviliğinde 12 imamlar orucu tutulur ama İran’daki Şialar da muharrem orucu yoktur. Onlar sazla ibadet etmezler, 30 gün oruç tutarlar, cem hadisesi yoktur, miraç anlayışı ve Hz. Hüseyin’i anma farklıdır.

Şahan Düzgün :

“Anadolu Aleviliğiyle İran Şialı yaşamların da olduğu gibi uygulamalarında da farklıdır. Bu durumda Şiilikle Şia’yı da ayırmak gerekmektedir. Şia; Hz. Ali taraftarlığı demektir. Şiilik; daha çok 1789’dan sonra gelişen farklı boyutlara ulaşan bir anlayıştır. Alevilerin geneli Erdebil tekkesine bağlıdır. Aleviliğin çıkış noktasıdır. Yani Aleviliğin asıl bağlı olduğu yerdir. Tarihte; Şah İsmail’in yönetimi bırakmasıyla oradaki Alevilerin de zayıflamasını birlikte getirmiştir. Yönetim zayıflayınca diğer görüşlerle de bir araya gelip ortak bir payda oluşturup bu yönetimi sürdürmek istemişlerdir ve sapmalar bu dönemden sonra başlamıştır. Alevilikle işin Zahiri ve Bâtını boyutu vardır. Bâtını boyutu da imamiyete dayanır. Sünni vatandaşlarımızın boyutu hilafete dayanırken Alevi vatandaşlarımızın boyutu imamiyete dayanır. Anadolu Aleviliğiyle Şia’nın ortak paydasına baktığımızda imamet her ikisinde de vardır ama bakış açıları farklıdır onun dışında Kur’an, Hz. Ali ve 12 imamlar sevgisi ortaktır.

Mehmet Demirtaş :

“İran Şialarında giysi ve yaşantılarıyla camiye gitmeleri farklıdır. Ortak olarak Ehl-i beyt Hak Muhammet Ali sevgisi, Kur’an sevgisi vardır. Ama cami odaklıdır, cami yaşam biçimleri haline gelmiştir.”

Celal Abbas Bektaşoğlu :

“İran’daki Şialar da kadın erkek eşitliği yoktur. Bizde kadın erkek eşitliği esastır. Biz bacı deriz. Kendi nikâhlımıza bile cemlerde bacı deriz.”

Ali Haydar Sır :

“Şia olsun Alevi-Sünni olsun, hangi mezhep olursa olsun Kur’an bağlantısı yoksa o mezhep, din olamaz. Ortak paydalarına gelirse Hz. Muhammet, Kur’an ve Hz. Ali’dir. Öncelikle şeriatla tarikatı açıklayacak olursak; Şeriat, insanın yaşam biçimidir. 10 makamı vardır. Temiz olmak, dürüst olmak, doğayı korumak, insan haklarına saygılı olmak gibi. Bunları yapınca da tarikata girilir. Tarikat ise; Allah yoluna atılan bir rol, inandığını icra etmektir. Tarikatı geçince marifete geçersin. Marifet kapısında da 10 makam vardır. Marifeti geçmeden sırrı hakikate geçemezsin. Onda da 10 makam vardır. Şialarla Aleviler arasında yorumlar çok değişiktir. Şiaların Sünnilerden daha katı kuralları vardır. Kadın erkek ayrımı vardır. Biz Alevilerde ayrım yoktur. Kur’an-ı Kerim’i baz almak esastır. Çünkü Allahın sözüdür. Peygamberimize gelmiştir. Biz de Kur’anı Kerimsiz evlilik, ibadet yapmayız. Cemde Kur’an’ın dışına çıkmayız, cenazelerimizi Kur’ansız kaldırmayız. Bu sebeple Hz. Muhammet’e iman edip Hz. Ali’ye iman etmeyenin imanı eksiktir.

Hüseyin Dedekargınoğlu:

“Alevilik İslam’ın özüdür. Anadolu Aleviliğiyle İran’daki Şiiliğin ortak paydası Ali sevgisidir. Ali’yi Veli ve 4. halife olmasına rağmen 1. Halife olarak görürler. Hakkının yenildiğine inanılır. Bunu da Hz. Muhammet’in Gadirhum’daki konuşmasını dayanak gösterirler. Alevilikte buyruk dediğimizde İmam Cafer buyruğu deriz. Buyruk kelime anlamıyla emir demektir. Ama İmam Cafer Buyruk diye bir kitap yazmamıştır. Daha sonradan birileri tarafından anlatılmıştır. Çünkü İmam Cafer 12 imamlarda tam bir köşedir, kavşak noktasıdır. İmam Cafer’den sonra İsmail ve Musa-i Kazım arasında bir anlaşmazlık doğdu. Ben imamım sen imamsın diye. Musa-i Kazım’ı imam kabul edenler ocak sahibidirler yani bunlar 12 imamcılardır. Kitap inen dinlere, topluluklara bakıldığı zaman esas alınan inanmaktır. Kitabı da peygambere göndermiştir. Bu yüzden de Alevilikte de Şiilikte de peygamber olarak Hz. Muhammet’i kabul etmiştir. Bir de dinin alt grupları vardır. Bunlara da mezhep diyoruz. Günümüzde Sünni denildiğinde mezhep olarak anlaşılır. Ama Sünnilik bir mezhep değil mezhepler grubunun adıdır. Diğer taraftan da Şii grubu vardır. İşte bu Şii grubunun içinde de Caferilik diye bir mezhep vardır. Buda İmam Cafer’in görüşleridir. Ama Türkiye’deki Caferilere ve İran’daki Caferilere baktığımızda Ali sevgisi dışında hiçbir benzerlik göremeyiz. Günümüzde bakıldığında Aleviler, Kızılbaşlar, Bektaşiler denildiğinde sanki hepsi farklıymış gibi algılanmaktadır o yüzden bu tabir yanlıştır. Alevi denildiğinde hepsini kapsar.

Görüş itibariyle Anadolu Aleviliğiyle İran’daki Şiiliğin ortak paydası sadece Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi üzerinedir. Özellikle Anadolu’daki Aleviliğin olmazsa

olmazı sayılan Musahiplik İran Şiiliğinde yoktur. Alevilikte, mürşit, pîr, rehber, talip muhip gibi kavramlar vardır. Şiilikte bunların hiç biri yoktur. Bütün bunlara bakılarak söylenebilecek tek söz, Şiilik şeriattır, Alevilik tasavvufudur. Alevilik, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat aşamalarını kabul ederken Şiilik sadece şeriata bağlı kalır.

Alevilik ve Etnik Köken Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Hüseyin Dedekargınoğlu :

“Aleviliğin olduğu yerde etnik vurgu yapmak yanlıştır, sakıncalıdır.

“Alevilik, 72 millete bir nazardan bakmaktır.”

“Anadolu’daki Aleviliğin büyük çoğunluğu Orta Asya kökenlidir.”

Şahan Düzgün :

“Din üzerinden ırk ayrımı olmaz. Aleviler çok etnikli bir yapıya sahiptirler. İçinde Arabı, Türkü, Kürdü vardır. Alevilerin çoğunluğu Türkmen’dir. Başka kökenden de olması mümkündür. Aleviliğin özelliği gereği, renge, dile, ırka itibar edilmez. Buna neden de insan odaklı bir inanç ve kültür oluşudur.”

Sonuç

Alevilik içinde, dedelik geleneğinde el ele el hakka anlayışıyla ilgili olarak ciddi bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Yapılan bu toplantılarda Alevilik ve Bektaşilik kültüründeki temel kavram ve kelimelerin birbiriyle ilişkilendirilmesine mutlaka ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır ki bu toplantılarda bu konularla ilgili birtakım karışıklıklar da olmuştur. Bu karmaşıklıkların iki önemli nedeni vardır. Birincisi anlayıştan ve gelenekten gelen ve öyle kabul edilerek oluşturulmuş olan bilgiler, ikincisi ise bu konularla ilgili bilgiler ve belgelerin yetersizliğidir.

Bir diğer önemli konu ise ocak mensubu dedelerin yanında bir de boylu dedelerin var olması. Yani her bir boyun temsilcisi olan dedelerin yanında hem boy hem de ocak mensubu dedeler mevcuttur. Mesela Dede Kargınlar hem ocaklıdır hem de boyludur. Hem boy beyidir hem de Alevi Ocağının önderidir. Bu iki yapıyı da bizim analiz etmemiz gerekmektedir. Anadolu’daki bu yapıyı anlamadan boylu dedelerin aslında hiyerarşik yapısından söz edilemez. Ocaklı dedelerin de bu ocakla ilgili ilişkiler düzeyini analiz ederek bunların kimi kime hangi şartta ve nasıl bağlandığı hiyerarşik biçimde ortaya koymak gerekmektedir. Bunu iki şekilde gerçekleştirebiliriz. Eğer dedeler şu anda ve daha öncesinde dedelerinden elde edilen belgelerin ve büyüklerinden duyduğu ocak anlayışıyla ilgili bilgilerinin hiyerarşisini ortaya koyabilmeli ki sonrasında şu dede kendi ocak silsilesini bu şekilde ortaya

koymuştur diyebilmeliyiz. Bu durumda el ele el hakka konusunun ciddi bir şekilde ele alınması ve bu konuyla ilgili olarak da kendilerinde mevcut dokümanlar araştırma merkezine ulaştırılması sayesinde bunlar hakkında değerlendirme yapılabileceği de belirtilmiştir.

Alevilik kültürü içerisinde yer alan kavramların tartışılması ve değerlendirilmesinde Dedeler ile İnanç önderleri arasında Alevilik müessesesi içerisinde farklı gelebilecek düşünce ve ifadeler olmamıştır. Bilakis inanç önderleri ve araştırmacılar bu kavramların tanımlanmasında genellikle aynı tutum ve davranışlar sergiledikleri gibi birbirlerini destekleyici ifadeler de kullanmışlardır. Sadece aralarındaki fark Alevilik Kurumu içerisinde yer alan kavramların önem derecelerine göre sıralanmasıdır.

Kimi inanç önderi Alevilik Kurumu içerisinde Musahiplik kavramının en başta gelen kurum olduğunu söylerken (Hamza Aksüt), bazı kanaat temsilcileri ise Cem kavramının, Aleviliğin başlangıcı olarak değerlendirilmesini isterler (Zülfikar Özbilgin). İkrar ve Dört Kapı Kırk Makam inancının Alevilik Kurumunun temel başlangıç felsefesi olarak da değerlendirenlerin olduğu gibi esasta bütün inanç ve kanaat önderlerinin birleştiği tek konu Hakk, Muhammet, Ali inancının Ehl-i Beyt (Piri Er) sevgisiyle birlikte değerlendirilmesi gerekliliğidir.

Kaynakça

HANÇERLİOĞLU, Orhan (2000), İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul:Remzi Kitabevi.